

Kincsek az értéktárakból

A magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvényt 2012 tavaszán fogadta el az országgyűlés. A törvény értelmében a nemzeti értékek megóvandó értékek. Az értéktárak csúcsa a Hungarikumok Gyűjteménye. A nemzeti értékek azonosításában, rendszerezésében, adataik nyilvántartásba vételében és folyamatos frissítésében, gondozásában a megyei és települési önkormányzatok működhetnek közre. A következőkben az értéktárakba felvett, ott nyilvántartott kincsek közül válogattunk.

Pünkösdi templomdíszítés Mendén (Hungarikumok Gyűjteménye)

A templomdíszítés szokása Mendén pünkösöd ünnepéhez kapcsolódó, egyházi keretek között zajló tavaszközöntő szokás. A háromnapos ünnepi időszakhoz kötődő hagyomány elsősorban a helyi, szlovák eredetű evangélikus közösség tagjait érinti, de a mendei katolikusok és a környező települések evangélikusai is gyakori résztvevői az eseménynek. A templomi májfaállítás szokásában a gyülekezet tagjai nemük és életkoruk szerinti munkamegosztásban vesznek részt. A férfiak a szükséges fák kivágását, szállítását, elhelyezését végzik, míg az asszonyok és gyermekek dolgoz a fákra kerülő textilek elkészítésére, és a fák kendőkkel történő díszítésére. A szalagokkal, hímzett és horgolt kendőkkel feldíszített nyolc nyárfa kitölti a templom két padsora közötti belső teret. Egy külön társaság végzi az oltárkerítés befonását virágokkal. A gyülekezet tagjai a májfa alatt ülve hallgatják végig az istentiszteletet. Az evangélikus gyülekezet aktív és működő, s ebben kiemelkedő szerepe van a hagyományok őrzésének és ápolásának. Az ünnep előtti készülődés, a munka megszervezése, a feladatok kiosztása, az új résztvevők helyének, feladatának megjelölése, és a díszítés utáni közös étkezés éppen olyan fontos, mint maga az ünnep.

Zrínyi Miklós mellszobra (Budapest XVII. kerülete, Rákosmente települési Értéktára)

A XVII. kerületi Zrínyi Miklós Általános Iskola főépületének aulájában 2002-ben avatták fel az iskola névadójának szobrát, Pápista István szobrász- és ékszművész alkotását. Az iskola fennállásának huszadik évfordulója alkalmával közadakozásból állított bronzbust a költő és hadvezér, az azonos nevű, Szigetvár védelmében elesett hős várkapitány dédunokája emlékét hirdeti. A legjelesebb horvát családok egyikéből származó gr. Zrínyi Miklós (horvátul: Nikola Zrinski) 1620-1664 között élt. Birtoka és hazája védelmében állandó harcokat folytatott a törökök ellen, s kiverte őket a Muraközből. A terület védelmére saját költségén felépítette Új-Zrínyivárat (Új-Zerint). A családi birtokot megosztotta öccsével, Zrínyi Péterrel (Petar Zrinski), aki egyebek mellett horvát nyelvű költőként híresült el. Ő maga azonban magyar nyelven alkotó irodalmárként, hadtudósként vált ismertté (*Adriai tengernek Syrenaia*, *Szigeti veszedelem*, *Mátyás király életéről történő emlékezések*, *Ne bántsd a magyart!*, *Tábori kis tracta*, *Vitéz hadnagy* stb.). Kinevezett magyar főparancsnokként több sikeres hadjáratot is vezetett, 240 kilométerre behatolva a török hátszágba. Miután a Habsburg uralkodó a kínáló helyzet ellenére békét kötött a szultánnal, Zrínyi a bécsi udvartól történő függetlenedés ügyének egyik reményévé, előmozdítójává vált. Egy vadkanvadászat során azonban fiatalon életét vesztette.

Értéktárba felvett szobra előtt – tanáraik vezetésével – minden évben ünnepélyes megemlékezést tartanak az iskola tanulói.

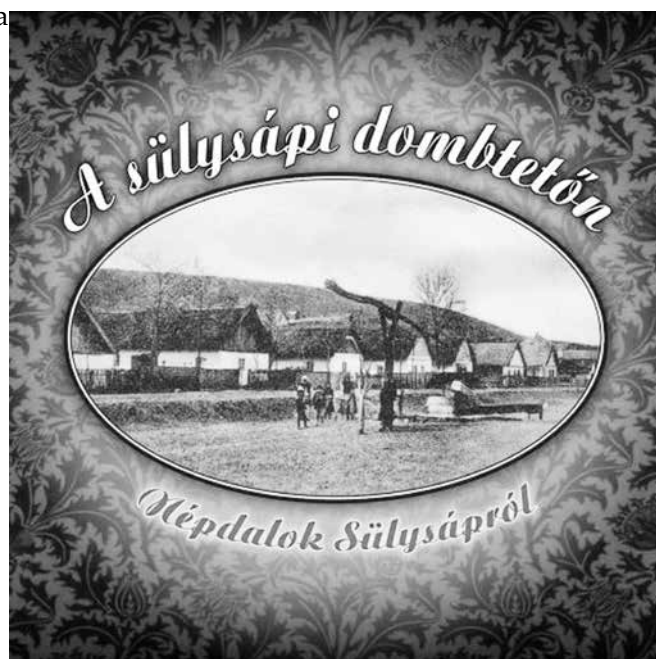
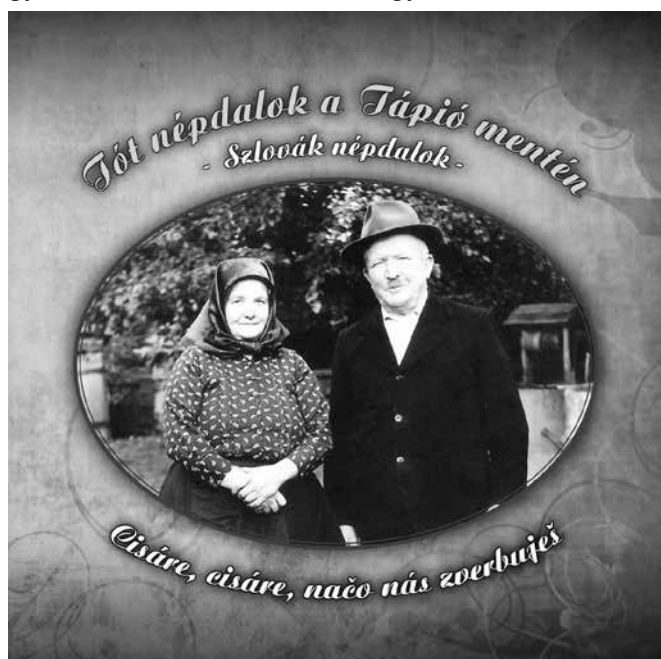
Román népviselet (*Battonyai települési Értéktár*)

Battonyán, ezen a mintegy ötezer lakosú településen (a XIX. században mezőváros, 1989-től város), a magyar mellett több nemzetiség is él. A XVIII-XIX. században a szerbek voltak többségben, ma a magyarországi románság egyik központja. A román nép hagyományos gyapjú és vászon ruházatát általában maga készítette saját szőtteséből. A viselet jellegét jobbra a női öltözet őrizte meg, ami jobban ellenállt a környezeti hatásoknak. A fejkendők színe az életkor függvénye volt. A fiatalok világos színű mintás, az idősebbek fekete kendőt viseltek. Nyáron az asszonyok vászonzól vagy gyolcsból készült ingvállat hordtak. A szoknya alatt általános volt az alsószoknya viselete. Felsőruházatuk népi motívumokkal kivarrott blúzból és szoknyából, valamint széles kötényből állt, amelyet kiegészített a széles, jellegzetes mintájú szövött öv. A román nők tartották meg legtovább a bokáig érő szoknya és a hosszúujjú blúz viseletét. Az 1930-as években megjelent egészruha viselésére csak lényegesen később, az 1960-as években tértek át. Jellegzetes téli ruhaneműjük a gyapjú vállkendő, amit derékon összefogva viseltek. A nők nyáron általában mezítláb jártak, csupán aratáskor vettek fel csizmaszárból készített bocskort. Ünnepeken és hideg időben térd felettig érő harisnyát, fűzős cipőt vagy csizmát hordtak. A férfiak öltözetének fődarabjai az ing és a gatyá, s az elmaradhatatlan fejfedő. A román parasztemberek a temetés kivételével ugyanis sohasem jártak hajadonfővel. A téli időszakban sötét színű nadrágot és avval azonos anyagból készült kabátot vettek magukra. Az ünnepi időszakok kiegészítője volt a nyakba kötött vékony fekete kendő. Télen öltözetük legfelső rétege a szűr vagy bunda volt. Bocskorban, jobb időben papucsban, de igen sokszor meztéláb jártak. Ünnepeken és hidegben magasszárú csizmát húztak.

Tót népzenei gyűjtemény (*Sülysáp települési Értéktára*)

Tápiósáp (a mai Sülysáp része) korábban önálló szlovák falu volt. Még az 1911/12-es osztálynapló bejegyzései szerint a nyolcvan első és második osztályos tanuló közül negyven „magyar anyanyelvű, de beszél tótul”, huszonkettő tanuló „tót anyanyelvű, de beszél magyarul”, tizennyolc neve mellett pedig „csak magyarul tud”. A hat-nyolc éves gyerekek több mint háromnegyede tehát beszélt tótul. Feltehetően

szüleiktől tanulták. Azóta a település szellemi örökségéből a tót nyelvtudás majdnem teljesen eltűnt, csak néhány idősebb ember érti, beszél – bizonyos fokon. A népzenei gyűjtemény létrehozói hozzájuk fordultak a népdalokkal kapcsolatban. Hosszú idő óta folytatnak gyűjtőmunkát az egykori Tápiósüly és Tápiósáp népdalaiból, a helybeliek népzenei emlékeiből, szokásdalaiból. Egy-egy helyi, kulturális rendezvényen időről időre felcsendültek régi, sülysápi népdalok, de 1954-től tudatos értékmentés kezdődött. Terék József 2009-től kutatja Sülysápon a rég elfeledettnek hitt tót és magyar hatást egyaránt magába foglaló népdalokat. Ezt a gyűjtőmunkát karolta fel az Összefogás Sülysápiért Egyesület, és egy sikeres pályázatot követően 2014-ben jelentette meg Sülysáp Város Önkormányzatával közösen *A sülysápi dombtetőn* című hangkorongot, amelyen tizenöt dalszokor található az egykori Tápiósüly és Tápiósáp népdalaiból. A dalok természetesen egytől egyig belekerültek Terék József *100 év 1000 népdal a Tápió-mentén* című könyvébe is. Az egy évvel később megjelent *Tót népdalok a Tápió-mentén* című hangkorongon is szerepeltek sülysápi tót népdalok.

Fernihough Emlékkör (*Dabasi települési Értéktár*)

Az 1930-as években világhírű Gyóni Beton versenypályán gyorsasági világrekordok születtek. Ezek miatt sokszor a nagy világlapok címlapjára került a Budapesttől mintegy 45 kilométerre fekvő – ma már Dabas városának egyik kerületeként számon tartott – Gyón község neve. 2009. október 10-én újból motorzajtól lett hangos a környék. A Fóti Motorbarátok Körével együttműködő Dabas Város Önkormányzata a gyóni rekordpálya átadásának 75. évfordulóján rendezett emlékprogramra szóló felhívását rokonszenvvel fogadta a motoros társadalom. A Gyóni Beton neve így újból ismertté vált, mely nagyban segítette, hogy a Fernihough Emlékkör hagyománnyá nemesedjen a magyar motorosok körében. A megnyitó programjában pályatörténeti és múzeumi színvonalú veteránjármű kiállítás, valamint könyvbemutató volt a városi sportcsarnokban. Ezt követően a lenyűgöző konvojba fejlődött motorosokkal, rendőrségi felvezetéssel indult útjára a Fernihough Emlékkör, mely minden városrészt bejárt az útszéleken, udvarokban vidáman in-tegető lakosok örömeire. A kilométeres menetoszlop végcélja az egykori versenyek időszakában létesült London vendéglő volt. Ez Eric Fernihough angol motorversenyző 1938 áprilisában egy világrekord-kísérlet során elszenvedett halálos balesete helyszínének közelében ma is áll és

működik. Az étterem homlokzatán támogatói felajánlásokból avatták fel *Varga* Zoltán szobrászművésznek a legendás angol motorosról alkotott domborművét. A Fernihough Emlékkör hagyományra nemesedett a magyar motorosok körében. 2010-től minden év áprilisának végén, az egykori világrekorder halálának dátuma közelében. Rendszerint kétszáz-kétszázötven motoros vesz részt a koszorúzásban és közös motorozásban, amely során váltakozva a környező községek (Hernád, Pusztavacs, Újlengyel, Újhartyán) valamelyikét is felkeresik.

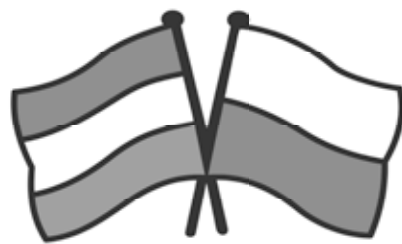
A Gschwindt-kastély kertje (*Velencei települési Értéktár*)

Velencén a Gschwindt-kastély és a hozzá tartozó kastélypark műemléki védelem alatt áll. A város egyik legrégebbi kastélya az 1700-as évek elején, ismeretlen időpontban épülhetett a *Meszleny* család első birtokközpontjaként. Az 1880-as években a földtulajdont a kastéllyal együtt *Burchard* Gusztáv (1829-1903), egy szepességi cipszer eredetű, lublini születésű kereskedő és *Weimuth* Karolina fia, 1848/49-es honvéd főhadnagy, a pesti, majd a bécsi egyetem professzora vásárolta meg. Családja az ingatlant 1913-ban a bajor ősöktől származó családban született *Hauszmann* Alajos (1847-1926) műépítésznek, egyetemi tanárnak, a Tudományos Akadémia tagjának adta el, aki haláláig lakta. 1927-ben a gazdag, német származású nemesi családban született *Gschwindt* Ernő (1881-1932) szeszgyáros, országgyűlési képviselő, a Ferencvárosi Tornaklub (FTC) elnöke vásárolta meg az épületet és telket. A Gschwindt család időszakában történt meg a kastély jelenlegi, neobarokk formára való átalakítása. Az épületet övező – még romjaiban is szép – kastélypark kialakítása feltehetően a XIX. században történt. A mai parkban számos értékes fa, facsoport található, a tájképi kert stílusjegyeiről leginkább a nyomokban fellelhető útrendszer árulkodik. A *Meszleny* család birtoklása idején a fák alatt a családhoz tartozó *Kossuth* Lajos is gyakran megpihent (felesége *Meszleny* Terézia volt).

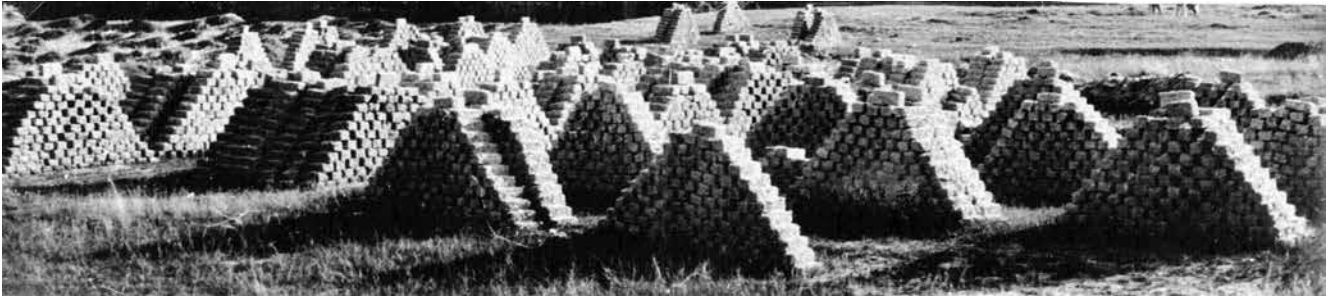
Magyar-Lengyel Barátságért Alapítvány (*Tiszakécske települési Értéktára*)

Tiszakécske lakóinak mindössze 0,1%-a lengyel nemzetiségű, tizenegy-tizenkét fő lengyel él itt. A várost azonban nagy hagyományú iskolai-intézményi kapcsolatok fűzik össze Lengyelországgal. Az 1991-ben létrehozott alapítvány általános célja a magyar és a lengyel nép barátságának megőrzése és fejlesztése egymás országainak s kulturális értékeinek megismerésével. Meghatározott célja a poznani és a tiszakécskei fiatalok népművészeti körei között kialakult kapcsolat további fenntartása, ápolása, fejlesztése, ennek érdekében egy poznani népművészeti csoport vendégül látása kétfévente Magyarországon, valamint a tiszakécskei fiatalok népművészeti csoportjai lengyelországi utazásainak az elősegítése. Az alapítvány kiállításokat, pódiumbeszélgetéseket, irodalmi esteket, vetélkedőket szervez. Nagysikerű programja az évente-kétfévente megrendezett lengyel-magyar gálaest, amelyen közös műsor keretében magyar és lengyel együttesek, tánckarok és énekesek lépnek fel. Tevékenységüket a város lakói igen nagyra tartották, ezért is kerülhetett az alapítvány az elsők között a helyi értéktárba.

Ósi cigány mesterségek (*Apátfalva települési Értéktára*)

A XIX/XX. század fordulójának környékén az apátfalvi cigányság sajátos kultúrájával, identitásával, életformájával, társadalmi hovatartozásával különült el a paraszti falutól a Maros folyó árterében a „Bodrogban”. A nagy marosi árvíz 1932-ben elöntötte a Bodrogot, a cigányság

új lakóhelyéül az „Új telepet” jelölték ki. A cigányság legnagyobb csoportját a magyar anyanyelvű, magyar cigányok alkotják, akik részben zenélésből, részben sármunkából – vályogvetés, tapasztás –, kemencékészítésből, valamint mezőgazdasági napszámos és bérmunkából tartották fenn magukat. Az apátfalvi cigányság is ezek közé tartozott: a téli hónapokban zenéléssel kereste a kenyerét (1873. január 6-i keltezésű „folyamodványukban” a főszolgabíronál kezdeményezték, hogy a Gazdakörben zenélhessenek), nyáron pedig tapasztottak és vályogot vertek. A tanyai és falusi lakosság kedvelt építési anyaga volt a vályog. A 1920. évi népszámlálás szerint a magyar lakosság házai közül csak huszonkettő készült téglából, több mint ezerkétszáz viszont tisztán vályogból vagy sárból épült. A századforduló környékén és ezt megelőzően még a középületeinket is ebből építették. A 1923-33-as nagy gazdasági válság végén igen sok apátfalvi cigány ember felismerte a növekvő igényt és családi vállalkozásban vályogot vetettek. Ha nagy volt a kereslet a téglára, a családok gyermekei is besegítettek. Igényes munkájuk által a paraszti közösségben az apátfalvi cigány embereknek presztízsük is volt. Mindenféle tekintetben megbecsült tagjai voltak a falu társadalmának. A mai cigány nemzedék integrációját nagyban elősegítették. A sárművességéből gyarapodni nem lehetett, de az itteni cigányok azt csinálták, amihez értettek, volt is mindig munkájuk, el tudták tartani népes családjukat – rögzítették a település értéktárában.

Lakner Artúr életműve (Budapest VII. kerülete, Erzsébetváros Értéktára)

Lakner Artúr (1893-1944) neve egykor fogalom volt, de ma már szinte senki sem ismeri. Különleges gyerekszínházában, amely húsz évig működött (Lakner bácsi Gyerekszínháza) olyan gyerekekből nevelt nagy színészeket, mint *Ruttkai Éva*, *Zsolnai Hédi*, *Galambos Erzszi*, *Harkányi Endre*, *Kishegyi Árpád*, *Pataki Ferenc*, *Rónai András*, *Lakatos Gabriella*, *Váradi Kató*, *Örkényi Éva* vagy *Ferrari Violetta*. A megszülető magyar filmszakma felől érkezett a színházhoz: előbb mozigépész, rövidesen a Corvin Filmgyár dramaturgja, majd intézője, később pedig a Royal Apolló mozihálózat igazgatója lett. Az amerikai némafilmek egyéni humorú magyar feliratait és a Magyarországon bemutatott legelső hangosfilm szinkronjának elkészítése is a nevéhez fűződik. Színpadi szerzőként is sikeresnek bizonyult. Gyerekszínháza története 1926-ban kezdődött. Lakner Artúr, a mozigépészből lett író, műfordító, mozi- és színiigazgató ekkor ébredt rá, hogy a gyermekek életében a harc és az erőszak helyett, saját életükből vett események bemutatására van szükségük, hogy megértsék, mit jelentenek a szeretet, a barátság és az önzetlenség fogalmai. Megírta, bemutatta és filmre vitte minden idők egyik legsikeresebb magyar ifjúsági regényét, az *Édes mostohát*. 1944-ben zsidó származása miatt behívót kapott a Rökk Szilárd utcai gyűjtőtáborba, később Németországba hurcolták, ahol nyoma veszett. Az utolsó hír Kecskemétről érkezett róla, amikor a marhavagonba való beszállásra vártak a pályaudvaron, és az időt kihasználva a sínek mellett az elhurcolásra váró gyerekeknek játszott.

Lakner Artúr gyermekszínházának központja, illetve lakása ugyanazon a helyen volt Erzsébetvárosban az Erzsébet körút 16-ban, ráadásul ebben a kerületben vette feleségül 1916-ban *Wollner Ágnes* is. Az Erzsébetvárosi Értéktár Bizottság ezért is érezte kötelességének, hogy megőrizze emlékét.

Las Torres Béla olimpikon – világcsúcstartó (*Dunaharaszti települési Értéktár*)

Las Torres Béla (1890-1915) spanyol eredetű nemesi család XVIII. századtól hazánkban élő ágából származott. Tizenhatéves korától versenyszerűen úszott, előbb a Budapesti Egyetemi Atlétikai Club (BEAC), utóbb a Magyar Atlétikai Club (MAC) színeiben. Tizenhatszeres magyar bajnok volt (köztük kétszer az egymérföldes folyamúszás győztese). Külföldi nyílt bajnokságokon is indult, így hatszoros osztrák, továbbá angol és nem hivatalos német bajnokként is nyilvántartják. 1912-ben Budapesten négyszáz gyorsan világcsúcsot ért el. Ugyanebben a versenyszámban még két országos csúcsot, 1500 méteres gyorsúszásban pedig szintén rekordot jegyzett. Az 1908-as londoni olimpián a 4x200 méteres magyar gyorsváltó tagjaként ezüstérmet, az 1912-es stockholmi játékokon a 400 méteres gyorsúszás versenyszám ötödik helyeztejeként két olimpiai pontot szerzett. Budapestről már korábban Dunaharasztra költözött, s részben az ottani Dunaszakaszon készült fel nagy világversenyeire. Az első világháború idején hadnagyként, s kiképzett pilótaként az ún. „császári és királyi légjáró csapat (k.u.k. Luftfahrtruppe) tagjai közt szolgált. Egyes források szerint a hadszíntéren szerzett betegségben, más források szerint meghibásodott géppel történt lezuhanását követően halt meg Castelnovo (Ma: Herveg Novi, Montenegro) hadikórházában. Alig több mint huszonöt évét élt. A Magyar Úszó Szövetség 1982-ben tartott jubileumi ülésén *Magyarország örökös úszóbajnoka* címmel ismerték el. Dunaharaszti (és Budapest) utcát is neveztek el róla.

Ménfői Ecker-villa (*Győr települési Értéktára*)

A kétszintes épület (Győr-Ménfőcsanak, Tenkes u. 49.) egy dombtetőn, földbe vájva épült. Három oldalról ma is fás terület veszi körbe, korábban szép park övezte, díszkertek és szőlőbirtok tartozott hozzá. A tulajdonos, *Ecker János* (1788-1852) német iparos és kereskedő család sarja, német polgár, német anyanyelvűsége ellenére magyarnak, „Ungar”-nak tartotta, mondta magát. Híres naplóit német nyelven írta, részben a győri német tájszólást is megörökítette. Maga is kereskedő volt, s mellette városi tisztviselő, győri lokálpatrióta. Sokat tett Győr ipari, kereskedelmi fejlődéséért, segítette a helyi közművelődést a zenei és színházi élet kibontakozását. Kortörténeti naplóit a győri könyvtár Muzeális gyűjteménye őrzi. Ménfői villájában és birtokán gyakran vendégeskedtek hírességek, mások mellett *Liszt Ferenc*, *Rubinstein Antal* zongoravirtuózok, *Laborfalvi Róza* színésznő, *Eduard Heindl* fuvolaművész, *Noisser Richard*, a *Vaterland* szerkesztője. „Ecker nagyon szerette barátait ménfői szőlőjében megvendégetni” – írta róla *Lám Frigyes*. A II. világháború alatt a ház pincéje a falu összes lakójának óvóhelye volt, a kis *Galgóczi Erzsébet*, a későbbi Kossuth-díjas író és szülei számára is utalommal szolgált. Az Ecker-villa műemléki védelem alatt áll.

(h)